

Polen : De laatste kans ?

Een jaar geleden hield men het nauwelijks voor mogelijk, zelfs niet degenen die de stoutste verwachtingen koesterden : een socialistisch land met onafhankelijke vakbonden, een vrije syndikale pers, stakingsrecht, soepeler en algemener toegang tot de media en publieke bestraffing van bureaukratische privileges. Het kan allemaal in Polen vandaag. Een land dat door de geschiedenis allesbehalve verwend is geworden, met een volk dat zijn identiteit nooit te grabbel heeft gegooid. Of het nu belaagd (bezet) werd vanuit het Westen of vanuit het Oosten, altijd heeft het teruggevochten. Met de steun van de Kerk, die - ondanks alles conservatieve - ideologische tegenkracht als in geen ander Oosteupees land. Dat precies Polen als eerste (Oosteupees) land een bres lijkt te slaan in dat rigide socialisme, was daarom misschien voorspelbaar.

Men moet niet verhelten dat men zich alhier de ogen uitwrijft over de felle religieuze dimensie van de arbeidersstrijd in Polen, de religieuze verpakking van een aantal democratisch-socialistische eisen. Als het Poolse episcopaat de arbeiders de absolute verleent op het fabrieksterrein, moet men dan zo nodig spreken over de Poolse stakingen als van het belangrijkste naoorlogse politieke feit in Oost-Europa ? Of zijn hier de eerste trillingen voelbaar van een ideologische en politieke aardverschuiving, die niet noodzakelijk en automatisch in de richting van het socialisme gaat ? Wat weet men immers van de ideologische en politieke concepties van de nieuwgeboren syndikale leiders (en adviseurs) van de Poolse arbeidersklasse, tenzij dat wat luguber in de werkkamer van Lech Walesa de foto van de vooroorlogse klerikale diktator Jozef Pilsudski prijkt ? (1) Een teken aan de wand ?

Persoonlijk geloven we van niet. Zoals Jan Kulakowski, de huidige Poolse sekretaris-generaal van het Wereldverbond van de Arbeid, heeft betoogd, betwisten de Poolse arbeiders niet wat in hun land na de Tweede Wereldoorlog sociaal en economisch gerealiseerd is. (2) Volgens Kulakowski reageren zij tegen het bureaukratisch en centralistisch beheer van de staat en de economie, het favoritisme en de corruptie, en het gebrek aan democratische en syndikale vrijheden. Kortom, het gaat om het verzet dat elke arbeidersklasse hoort te leveren als zij haar levensstandaard in gevaar ziet komen. Een les die vanzelfsprekend tot ver buiten Polen mag gehoord worden.

Wat in Polen aan de gang is, mag dus inderdaad tot de belangrijkste naoorlogse politieke gebeurtenissen gerekend worden. Waarbij we ook onmiddellijk minder

welgevallige Oosteuropese reacties naar het rijk van de bureaucratistische lobiën willen verwijzen. Het huidige Poolse socialisme is geen schurftig socialisme, waarvoor men de 'gordijnen' neerlaat alsof het een vieze middeleeuwse ziekte gold. De recente Poolse evoluties mogen dan aanleiding geven tot enkele kritische kanttekeningen, evenzeer is de Poolse arbeidersklasse - die zich nimmer ofte nooit TEGEN het socialisme heeft uitgesproken - onze solidariteit waard. Polen gaat ons allen aan.

De hele pers heeft er ons bijna dagelijks met de neus op gedrukt. De Poolse situatie roept reminiscenties op aan een evolutie die in '67-'68 in Tjechoslovakije de aandacht trok. Daarbij groeit ter rechterzijde met de dag de ergernis om wat de Poolse arbeidersklasse ONGESTOORD aan het klaarkrijgen is, terwijl er ter linkerzijde even rijkhalzend uitgekeken wordt naar de afloop van de Poolse zomer. De inzet van die Poolse zomer ligt dan ook onnoemelijk veel hoger dan ten tijde van de Praagse lente.

Anders dan in '68 - een relatief zorgeloze economische tijd ook voor het Kremlin - heeft het Poolse maatschappelijke experiment VAN BIJ DE AANVANG een Europese en zelfs mondiale dimensie : het is voortaan een faktor in de krachtsverhoudingen tussen progressieve en reaktionaire krachten elders. Om een aantal hieronder uiteengezette redenen is wat zich in Polen afspeelt KWALITATIEF belangrijker dan de Praagse lente, omdat het om een kwalitatief ANDERE ervaring gaat, in een fundamenteel andere internationale kontekst en dus - IN WELK GEVAL OOK - met radikaal andere gevolgen, en voor de strijd voor het socialisme bij ons, én voor de zo utopisch geachte democratisch socialistische veranderingen in andere Oosteuropese landen.

Een definitieve uitspraak over de (vooral 'internationale') levensvatbaarheid van een democratisch-socialistisch experiment in Polen moet men in dit artikel niet verwachten. Wel is het onze mening dat de kansen voor een dergelijk experiment niet zo irreëel zijn als men het wel eens wil laten voorkomen. Een van dé onbekenden is daarbij dat op dit ogenblik de diepte van de nationalistische sentimenten nog niet te peilen valt. Met de mogelijkheid van een (rechts ?) nationalistisch réveil moet in elk geval rekening gehouden worden.

Voorzichtig optimisme

Het bovenstaande mag een nogal optimistisch en lastig geformuleerd uitgangspunt lijken. Waarom bvb. niet koelweg konstateren dat in het Kremlin nog altijd dezelfde kommunisten huizen met dezelfde barre ideeën over soevereiniteit in het socialistische kamp en met nog altijd even weinig flexibele noties over hoe een socialistische staatshuishouding er hoort uit te zien ? Waarom illusies koesteren ter zake, zo wordt van verschillende zijden geopperd, als de binnen- of buitenlandse repressie tegenover de vrije Poolse vakbonden een kwestie van tijd is ?

Goed, ik wil het diegenen nageven die dit doemdenken over democratisch-socialistische veranderingen in Oost-Europa hanteren. En het is ook een kwestie

van tijd, van luttele maanden om Polen politiek en economisch te stabiliseren. Dat beseft iedereen, zowel van officiële Poolse kant als van de kant van de nieuwe bonden. Net zoals men zich aan beide zijden bewust is van de geopolitieke gevoeligheden van de situatie en men daar tot nu toe ook naar gehandeld heeft, "zonder zich te laten chanteren door de delikaatheid van de internationale verhoudingen" (3), zonder het soort alarmisme dat in de westerse pers onderhouden wordt. Die bewuste en toch vastberaden houding is trouwens een van de grote karakteristieken van de Poolse stakingen.

Mede daardoor lijkt me de invalshoek van een automatisch 'Tsjechisch scenario' voor Polen wel 'gedurfd', maar getuigend van een te diepe scepsis tegenover de situatie. Let wel, na Praag '68 valt een militaire aktie nooit meer helemaal uit te sluiten. Maar als men de draagwijdte bekijkt van wat de Poolse arbeiders op dit ogenblik hebben verworven, en gelet op de manier waarop dat gebeurd is, is er wel plaats voor een VOORZICHTIG EN VOORWAARDELIJK OPTIMISME.

Of de evoluties in Polen effectief "de bevestiging vormen van de opvatting dat het mogelijk is dat deze (Oosteuropese) maatschappijen zich ontwikkelen en vernieuwen zonder traumatische breuken en zonder de verworvenheden van het verleden te ontkennen" (4), lijkt me een nog wat voorbarige konklusie. Maar men kan toch aantekenen dat de Poolse zomer over troeven beschikt - binnenlandse en buitenlandse - waar het de Praagse hervormers ten enen male aan ontbroken heeft. In kringen van de Tsjechoslovaakse kommunistische partij is opgemerkt geworden dat de 'Poolse kontra-revolutionairen' een listiger strategie dan hun Tsjechoslovaakse kollega's in '68 gekozen hebben, en hun kontrarevolutionaire kaarten nog niet direkt op tafel gooien. Eigenlijk kan men dergelijke nonsens over een 'SUBJEKTIEF' complot van de nieuwe bonden tegen het Poolse volk best katalogeren als een idiote uiting van onmacht en onbegrip om wat zich OBJEKTIEF anders aanbiedt in Polen, en om wat OBJEKTIEF veranderd is sinds het afknappen van de Praagse lente, met name een totaal veranderde internationale situatie, zowel op het vlak van de internationale, politieke en economische betrekkingen als op het niveau van de relaties in de internationale kommunistische beweging.

Polen komt inderdaad na Praag - zo ver kunnen we de Rudé Pravo wel volgen - maar ook na het uitbreken van de internationale economische crisis, die ook voor de Sovjet-Unie, binnenlands, andere politieke marges schept. Deze Poolse zomer komt ook na een lente in de Eurokommunistische beweging, die haar scherper en korrekter afgestelde democratische denkbeelden nu ook op internationale kommunistische fora heeft uitgesteld, als zij het al niet opportuun vonden om van die fora weg te blijven. De tijden zijn dus wel veranderd.

Uit de mémoires van vooraanstaande Praagse hervormers van destijds (5) weet men onderhand dat Sovjet-partijleider Brezjnev daags voor de invasie de Amerikaanse president Johnson om zijn fiat belde ("Czechoslovakia is yours") en ander-

zijds voor de Westeuropese kommunisten het diepste misprijzen toonde. En toch slaagde het Kremlin er destijds nog in een aantal van de Westeuropese partijen - zij het voor niet erg lang - de normalisatie in Tsjechoslovakije aan te kaarten. Met het huidige politieke en sociale stilteven in dat land voor ogen en beginselvaster dan vroeger, zal dat de Eurokommunisten geen tweede keer gebeuren. Militair ingrijpen in Polen staat gelijk met het konsakreren van een nieuw schisma in de kommunistische beweging, een crisis met voor Moskou veel verstrekkender gevolgen dan de breuk met China.

De uitzaai van democratische opvattingen over het communisme naar het in informatiefisolement levende Oosteuropese bevolkingsdeel zal dan ten langen leste niet meer te stoppen vallen. Omdat - zoals dan ongetwijfeld zal blijken - die Oosteuropese kommunistische partijen niet zo monolithisch zijn als men denkt, en vooral omdat een opbloei van NATIONALISTISCHE SENTIMENTEN - nog altijd een van de hoofdproblemen voor de Sovjet-invloed in Oost-Europa - dan onvermijdelijk wordt (met een staat van latente burgeroorlog in Polen). Die nationalistische sentimenten zullen dan waarschijnlijk nog gevoeld worden door het feit dat een militaire aktie in Polen - in theorie bedoeld om de veiligheid van de Sovjet-Unie te garanderen - in de praktijk de veiligheid van de andere socialistische landen in gevaar zal brengen.

Veiligheidsbehoefte

De Poolse zomer komt tenslotte niet alleen na het uitbreken van de economische crisis en na het meer geprononceerde optreden van de Eurokommunistische stroming, maar ook - en dat is een veel fundamenteeler gegeven - na het afsluiten van een serie akkoorden die de ontspanning in Europa moeten regelen. Die akkoorden - ongetwijfeld inspelend op de veiligheidsbehoefte van de Sovjet-Unie - betreffen een aantal verdragen, getekend in '72 en '73, tussen de Bondsrepubliek enerzijds en een aantal socialistische landen anderzijds. Essentieel daarbij is dat de huidige grenzen in Centraal Europa daarbij erkend worden. Daarnaast representeerde het SALT-I akkoord de erkenning door de V.S. van de jarenlang afgewezen nukleaire pariteit tussen beide grootmachten. En ten derde is er de slotakte van de Akkoorden van Helsinki, met die klausule van niet inmenging die zowel door het Westen als door de Sovjet-Unie ondertekend is geworden.

Al deze feitelijkheden vormen o.i. ook elementaire gegevens in het debat over de (socialistische) toekomst van Polen. Het tot stand komen van de ontspanning in Europa - nota bene door Moskou zelf geïnitieerd, gewild, jarenlang moeizaam onderhandeld en tot nader order altijd nagestreefd (zie o.a. de verregaande concessies i.v.m. de nieuwe atoomraketten die Moskou wou en wil doen en die door het Westen niet gehonoreerd worden), schept als onvermijdelijk neveneffect een (beter) kans voor een democratisch-socialistisch experiment in Polen. De veiligheidsbe-

hoefte van de Sovjet-Unië wordt vandaag anders gedefinieerd dan in '68. De Sovjet-Unie heeft haar veiligheidsbelang in Oost-Europa min of meer erkend gezien. Wat dan weer niet hoeft te betekenen dat daardoor automatisch andere opvattingen worden opgewekt over wat wel en wat niet aan politieke en maatschappelijke veranderingen in Oost-Europa kan getolereerd worden. Daarvoor is de Sovjettop te ondoorzichtig, te weinig onderhevig aan personele veranderingen. En dan zijn er ook nog de atoomraketten en Reagan.

Men weet bijgevolg niet exakt vanaf welk moment in de ogen van het Kremlin politieke veranderingen in de landen van het Warschaupakt onverenigbaar worden geacht met de veiligheid van de Sovjet-Unie. Welk criterium te hanteren? Als men de mate aan IDEOLOGISCHE PLURIFORMITEIT (desintegratie, infiltratie, zoals je wil) in de Poolse samenleving tot maatstaf neemt, en het STRUKTUREEL-ORGANISATORISCH karakter van de hervormingen bekijkt, dan moet je wel konkluderen dat Moskou in Polen al veel meer tolereert (moet tolereren) dan haar in '68, in Praag, lief was (we komen er op terug). Neemt men anderzijds als norm de grens die precies in Praag getrokken was - de trouw aan het Warschaupakt, dan weet men met grote zekerheid dat op dat punt geen speling mogelijk is. Zeker in een periode waarin het Westen de wapenwedloop aanwakkert.

Vager te definiëren is natuurlijk al de gewenste niet-inmenging van het Westen in de Poolse aangelegenheden. En dat in een periode waarin het konfrontatiedenken in de V.S. weer hoog opblaait en het Westen - uitgezonderd natuurlijk in de door haar 'gecontroleerde' Derde Wereld landen - zo nodig lessen in democratie wil uitdelen. Nu zekere stromingen binnen de Atlantische burgerij welbewust de spanning willen opdrijven, verder dokteren aan allerhande offensieve militaire strategieën en de bewapeningswedloop opvoeren met het expliciete doel de socialistische economieën op de knieën te krijgen en politieke onrust uit de economische mistevredenheid te puren, kan het verwijt van destabilisatie van Polen - met zijn al wankele economie - snel vallen.

In dat licht begrijpt men ook de bekommernis van de Poolse regering - zichtbaar op de Konferentie over Veiligheid en Samenwerking in Madrid - om de ontspanning te bewaren en nieuwe initiatieven daartoe te ontwikkelen, zoals ze die ook in het verleden meermaals heeft geformuleerd (o.a. Rapackiplan). Zonder détente is Polen vroeg of laat een vogel voor de kat, historisch veroordeeld. En men houde er rekening mee dat een deel van de internationale bourgeoisie niet zal aarzelen om haar krisissvel te redden op de rug van de Poolse arbeidersklasse. Dat is de betekenis van de uitspraak dat het Westen niet zal 'sterven voor Dantzig'.

Als men alles wel beschouwt, kan het vastberaden en solidaire optreden van de Poolse arbeiders tegen de economische crisis niet zonder navolging blijven in één kapitalisme in crisis, waar het soms verkalkte vakbondswezen geen alternatief te bieden heeft of wil bieden voor de krisispolitiek van de bourgeoisie. Ook dat is een dubbeltje op zijn kant. Al zal de burgerpers tegen beter weten in wel blijven

hameren op al dan niet imaginair interventiegevaar.

Omgekeerd zijn de gevolgen van een binnen- of buitenlandse repressieve onderneming tegen de Poolse arbeidersklasse VOOR DE WESTEUROPESE ARBEIDERSKLASSE maar al te goed te overzien. Een militaire aktie in Polen - terzijde gelaten de staat van latente burgeroorlog die in het land zelf zou ontstaan - zou de definitieve kapitulatie kunnen inluiden van de Westeuropese arbeidersbeweging voor de crisisoplossingen van de burgerij. De ruk naar rechts, waarvan de voortekenen wel al overvloedig aanwezig zijn, zou dan welhaast onvermijdelijk worden (defaitisme binnen de arbeidersbeweging, verrechtsing binnen de sociaaldemokratie en heropflakkerend antikommunisme binnen de socialistische partijen, etc). Maar d'r is meer. De oorlogszuchtige stemming, die nu al een tijdje in de V.S. heerst, maar die Europa nog niet bereikt heeft, zal dan gewis op het kontinent inrammen. In de vorm van de drastische verhoging van de defensiebudgetten, die nu wel door de V.S. gevraagd maar niet altijd verkregen wordt, en in de vorm ook van de onherroepelijke installatie van de nieuwe atoomraketten op Europees grondgebied. Atoomraketten die een verhoogde bedreiging vormen voor de veiligheid van de Sovjet-Unie en de andere socialistische landen.

We menen dan ook dat er enige reden bestaat om te geloven dat het Kremlin - waar de politieke krankzinnigheid toch nog niet is ingeslagen - het Westen geen tweede 'Afghaans' geschenk zal doen. Primo, omdat Moskou de détente nog altijd wil en o.a. om economische redenen, goeie betrekkingen met West-Europa op prijs stelt. En secundo, omdat Moskou nog wel andere militaire muizenissen heeft zoals byb. de duizenden kilometer grens die het in het Oosten te verdedigen heeft tegen het vijandige China. Anders dan in '68 - toen China middenin de Kulturele Revolutie militair verlamd was - is de Chinese Volksrepubliek nu een bondgenoot van de V.S. geworden, een land dat vandaag voor Peking leverancier is van meer en meer gesofistikeerde wapens. Dat China een gewichtig element vormt bij het bepalen van de veiligheidspolitiek van de Sovjet-Unie, wordt o.a. geïllustreerd door het feit dat tussen '67 en '77 35 à 40 % van de groei van het Sovjet-defensiebudget ging naar versterkingen in het Verre Oosten. (6) In die kontekst mag verwacht worden dat Moskou niet onnodig een nieuwe spanningshaard in Europa zal kreëren.

Dat de Sovjet-Unie nog wel belang hecht aan soepele en normale betrekkingen met West-Europa wordt o.a. weerspiegeld in haar diplomatiek gedrag - essentieel in de richting van West-Europa - na het Afghaanse débâcle. Het Kremlin heeft op geen inspanning gekeken om West-Europa van het vreedzaam karakter van haar bedoelingen te overtuigen. En het heeft alles in het werk gesteld om te verhinderen dat de ruw verstoorde betrekkingen met Washington een spoor zouden laten in Europa. Zo byb. heeft Sovjetpresident Brezjnev - na een bezoek van Bondskanselier Schmidt - substantiële koncessies gedaan i.v.m. de kwestie van de middellange afstands raketten in Europa.

Moskou heeft na de oorlog 25 jaar lang gewroet om met dat andere deel van Europa

op voet van gelijkheid en wederzijds respect samen te leven vreedzame ko-existentie). Het zal die fragiele verworvenheid - die er één is op het credit van de Breznev-equipe - niet lichtzinnig vergooien. Het zal er desnoods een (onzeker) politiek experiment in Polen voor trotseren. Node, dat wel, en met het gekende bureaucratisch dédain, maar het zal het doen. Deels omdat, zoals al gesteld, de veiligheidskwestie in andere termen wordt gesteld. De Amerikaanse offensieve militaire doktrine voor Europa is er immers op gericht beperkte nukleaire konflikten in Centraal Europa te doen beslechten en dat maakt ook de kleine landen in Oost-Europa extra sensibel voor hun veiligheid en voor het behoud van de detente.

Gegeven het belang van het behoud van de ontspanning in Europa voor een progressief maatschappelijk experiment in Polen, spreekt het haast vanzelf dat daarbij een zware taak rust op de schouders van de Westeuropese arbeidersbewe-ging. Die arbeidersbeweging moet haar solidariteit betuigen met de Poolse arbeidersklasse. En de beste manier waarop zij dat kan doen, is door de strijd voor de vrede met verdubbelde ijver te voeren, door van leer te trekken tegen elke maatregel die afbreuk doet aan de ontspanning. Insgelijks moet aan Oosteuropese kant elke spanningsverhogende maatregel, gesorteerd door bureaucratische paniek bij andere Oosteuropese kommunisten, gelaakt worden (zie het nummertje dat DDR-leider Erich Honecker in september opvoerde).

Bureaucratie

Hierboven hebben we proberen aan te geven waarom een democratisch-socialistisch experiment in Polen om internationaal-politieke redenen een kans maakt (kan maken). Het staat de lezer vrij het realiteitsgehalte ervan af te knagen of op te vijzelen. O.i. lijkt het aannemelijk dat een democratisch-socialistische toekomst voor Polen ook een internationaal produkt zal zijn, de uitkomst van een dialektisch proces van konfrontatie en ontspanning, analoog trouwens aan de hele (voor)geschiedenis van Polen en hopelijk konform aan een opvatting van afbouw van de blokken, die zijn weldoende stralen over heel Europa zou kunnen zenden. De uitkomst van de Poolse zomer wordt echter niet alleen bepaald door vernoemde vreemde factoren. Het democratiseringsproces heeft ook een reële kans in de mate dat de protagonisten ervan - geresumeerd hier tot de Poolse KP, de Kerk en de onafhankelijke vakbonden - die kans grijpen. In de mate dat de Poolse KP de politieke afstraffing die ze gekregen heeft, te boven komt met POLITIEKE middelen en in de mate dat de nieuwe vakbondsleiding op de hoogte is van haar taak, de bekwaamheid en maturiteit die ze tot nu toe heeft gedemonstreerd in de organisatie van de beweging, ook in een economisch élan weet om te zetten. Geen enkel democratisch-socialistisch experiment is mogelijk in Polen zonder dat broodnodige economische herstel. Een en ander hangt samen met een OFFENSIEVE strategie van

de nieuwe bonden, en het achter zich laten van de DEFENSIEVE strijd om de legitieme rechten en organisatie van een autonome vakbeweging. Voor de Poolse KP komt het er op aan de conservatieve obstakels daartoe op te ruimen en nieuwe progressieve evenwichten te scheppen op alle niveaus van partij en staat. Een ware wedloop tegen de tijd.

Gelet op de argusogen waarmee men in Berlijn en Praag naar Warschau kijkt, hangt het welslagen van de Poolse zomer o.i. IN LAATSTE INSTANTIE af van de KRACHT en de vastberadenheid van de Poolse arbeidersklasse en van haar POLITIEK BEWUSTZIJN, al is dit op dit ogenblik nog een relatieve onbekende. Dat is een voorname les die op dit ogenblik al kan getrokken worden. We herhalen het. Objektief - uit de aard en de ORIGINALITEIT van de Poolse zomer - heeft het Kremlin veel meer te vrezen dan in '68 het geval was in Praag. Toen het voor een veel sovjetvriendelijker volk stond, dat zich rond de Praagse hervormers schaarde.

Als wij eerder in dit artikel al hebben aangestipt wat de Poolse zomer van de Praagse lente scheidt, dan is daar uiteraard niet mee gezegd dat er geen parallellen kunnen getrokken worden. In beide gevallen gaat het om het failliet van een politiek systeem, een systeem van uitoefening van de politieke macht dat na de oorlog vanuit de Sovjet-Unie werd geïmporteerd en waarvan de deugdelijkheid - op een bepaald moment van de ontwikkeling van die Oosteuropese maatschappijen - ook economisch wordt afgestraft.

Het is hier niet de plaats om de kenmerken van dat Oosteuropese politiek systeem te ontrafelen, maar wat men kan onthouden is dat het een kloof schept tussen de beleidmakers en de producenten, de socialistische macht en de arbeidersklasse, de officiële (socialistische) ideologie en de aspiraties en ervaringen van de massa's. Dat is wat in Polen zeer scherp aan het licht is gekomen, en wat ook in essentie de aanleiding vormde tot de Praagse lente. Zij het dat de uitingsvormen van het konflikt in Praag anders waren, om historische en economische redenen. In Tsjecho-slovakije vond dat besef van de noodzaak van een ander type relatie tussen partij en massa (tijdig) uitdrukking BINNEN de partij, eerst binnen allerhande commissies en organen die een uitweg zochten voor de groeiende economische stagnatie van het land. Dat was vanaf '63. Dat dat zich afspeelde binnen de partij hield dan weer verband met de vooroorlogse democratische fundamenteën van Tsjecho-slovakije, de specifieke socialistische ontstaansgeschiedenis van het land (de bezettingstroepen verlieten bijna onmiddellijk na de oorlog het land) en de andere vertrouwensrelatie tussen Sovjetrussische en Praagse kommunisten.

Eenzelfde vertrouwen hebben de Poolse kommunisten nooit genoten, omwille van de veel extremere nationalistische sentimenten in Polen, gevoed door de katholieke kerk die zich al eeuwenlang in het publieke leven heeft genesteld. In de eerste 15 jaar na de oorlog waren de wrijvingen tussen Moskou en Warschau schering en inslag. Men zal zich herinneren dat partijleider Gomulka in '48 de nor in ging omdat ie de

landhervorming niet wilde doordrukken. Acht jaar later moest men dezelfde Gomułka echter ijlings terugroepen, werd de landhervorming grotendeels ongedaan gemaakt en regende het beloftes voor diepgaande democratische hervormingen. Men zal zich ook herinneren dat de Polen niet ongevoelig bleven voor het Joegoslavische 'voorbeeld' en dat Gomułka tot diep in '57 'flirtte' met Belgrado. Nadien is elk hervormingsstreven binnen de kortste keren verzend en noteerde men ook een veel volgzamer houding t.o.v. van Moskou. Een en ander heeft niet verhinderd dat die nationalistische gevoelens, die WEEERBAARHEID - zo typerend voor de Poolse kommunistische beweging kort na de oorlog - immer zijn blijven leven binnen de Poolse arbeidersklasse en zich geuit hebben in periodieke konfrontaties van die arbeidersklasse met de Poolse machthebbers.

Die konfrontaties - bloedig als ze bvb. waren in '70 - hebben nooit in de diepte doorgewerkt binnen de Poolse kommunistische partij en de maatschappelijke en syndikale structuren die zij controleerde en bevolkte. Niet dat de Verenigde Arbeiderspartij van Polen geen echo verleende aan de gebeurtenissen van '70: zij initieerde een even ambitieus als BUREAUKRATISCH georganiseerd economisch ontwikkelingsproces, met fenomenale groei cijfers en investeringsritmes (tot 18 % jaarlijks tussen '71 en '75) substantiële loonsverhogingen en de vernieuwing van zo wat 70 % van Polens industrieel apparaat. (7) Maar dezelfde Poolse leiders werden halfweg dat proces VERRAST door de economische crisis (en de energiekrisis) en VERRADEN door hun gebrek aan zorg om de democratische structuren, die de enorme reorganisatie van de productie dienden te schragen. Toen de internationale economische crisis dat productieproces ontregelde en de inflatie de koopkracht van de doorsnee Pool - gewend aan de flinke loonsverhogingen van voorheen - afknaagde, werd de situatie van de Poolse machthebbers aldra hachelijk. De schuld aan het Westen liep alsmat op, terwijl de export daalde, deels als gevolg van de economische crisis, maar deels ook te wijten aan de geringe kwaliteit van de Poolse producten. Toen de voedselvoorrading stakte, de regering de voedselprijzen verhoogde en de inkomensverhogingen door de inflatie werden voorbijgestoken, was de maat vol. De arbeiders eisten terecht dat er rekenschap werd afgelegd. Voordat de buikriem werd aangesnoerd, moesten de politieke verantwoordelijken voor de falende economie gevonden worden. En die konden alleen gevonden worden binnen de Poolse KP en de officiële vakbonden. Toen er aan die kant niks bougeerde, het signaal van de stakingen in Ursus en Radom in '76 genegeerd werd en op het partijcongres van februari '80 de 'kritici' werden uitgerangeerd, was het vertrouwen in de Baltische bastions van de Poolse arbeidersklasse opnieuw zoek.

Ideologische crisis

Het vervolg kent men. De officiële vakbeweging is op dit ogenblik in Polen zo goed als verdwenen. Het officiële vakbondskongres dat voor eind november was aange-

kondigd, ging niet door. En in de plaats daarvan laten miljoenen Polen zich registreren in minuskule kantoortjes van de 'vrije bonden'. Men maakt dus de ontluiking mee van een zelfstandige syndikale organisatie van de Poolse arbeidersklasse, het openbreken van een (arbeiders) OPPOSITIE BUITEN DE PARTIJ. Typerend daarbij is dat hier de aanzet van een hervormingsbeweging doemt die, anders dan in '68 in Praag, van de basis naar de top lijkt te zullen gaan, en die wortelt in de arbeidersklasse zelf. Dat betekent dat naast de IDEOLOGISCHE TEGENMACHT - die de Kerk in Polen toch vormt - nu ook een SOCIALE TEGENMACHT in de maak is : een GESTRUKTUREERDE, niet van enige strijdtraditie gespeende arbeidersbeweging, die het vertrouwen van de bevolking geniet en die zich FORMEEL bekend heeft tot een socialistische toekomst voor Polen. Het kompromis dat de POLITIEKE MACHT in Polen de laatste jaren bedongen heeft met die ideologische tegenmacht - resulterend in een systeem van stabiele betrekkingen tussen kerk en staat - zal nu aangevuld moeten worden met een nieuw kompromis, in de vorm van de te smeden samenwerking met de onafhankelijke bonden.

En dat kondigt zich niet aan als een gemakkelijke opgave. Primo, omdat binnen de Poolse KP de conservatieve en hervormingsgezinde krachten mekaar maar net in evenwicht houden. Secundo, omdat - en dat maakt beschouwingen over de socialistische toekomst van Polen zo delikaat - het probleem ter zake is, dat de ZICH ONTWIKKELENDE sociale tegenmacht ontegensprekelijk nauwe bindingen heeft met die ideologische tegenmacht. Bindingen die men in de nabije toekomst nader zal weten te situeren en die zich - naar men nu meent te kunnen stellen - in hoofdzaak uitstrekken naar de progressieve katholieke intelligentsia. Blijkbaar kijkt men daar met een zeker realisme tegen Polens toekomst aan. Maar echt sluitende garanties dat (rechts-) nationalistische tendenzen nooit of te nimmer zullen proberen om de groeiende macht van de nieuwe bonden voor hun kar te spannen heeft men op dit ogenblik niet. Veel zal daarbij afhangen van het nieuw socialistisch elan, een nieuwe voor de jongeren entoesiasmerende humanistische etiek (8), die de partij zal moeten opbrengen. En daarover kan op dit ogenblik geen uitspraak gedaan worden. Dat het een moeilijke opgave wordt - we herhalen het - staat buiten kijf.

Men is bvb. geneigd te stellen dat in de krachtsverhoudingen tussen kerk en staat de eerste er een poot heeft bijgekregen. Bijvoorbeeld : als de ideologische macht van de Kerk op het platteland nu ook een sociaal verlengstuk krijgt, dan worden de door de klerus afgeremde, maar broodnodige hervormingen in de landbouw nog minder realiseerbaar. Uitzijken dus.

Om wat hierboven is uiteengezet, mag men aannemen dat de economische crisis in Polen een nog veel fundamentele ideologische crisis maskeert, een crisis in de kommunistische ideologie, zoals ze door partij en vakbeweging jarenlang is uitgedragen. Die ideologische komponent typeert de Poolse zomer grondig. Ze maakt, wat de perspectieven van de Poolse zomer betreft, de zaak veel kieser dan in '68 in

Tsjechoslovakije. Toen - STEUNEND OP DE EKONOMISCHE VOORUITGANG - stelden de Dubcek-kommunisten alles in het werk om hun hervormd socialistisch credo aan een adequate praktijk te koppelen. Door de snelle interventie van de Warschau-pakttroepen heeft men slechts de eerste uitlopers van dat hervormingstreven kunnen optekenen. Maar men heeft toch kunnen konstateren hoe talloze intellectuelen zich rond de partij schaarden, hoe het officiële vakbondsleven gedynamiseerd werd, hoe het kulturele leven opbloeide (tegenover wat een schraalheid vandaag) en hoe het partijleven gereanimeerd werd tot in haar basisstructuren.

De Praagse hervormers werden gedreven door een hervonden socialistische ideologie, een democratisch-socialistisch ideaal. Opgemerkt weze daarbij ook dat de door Moskou zo gevreesde ideologische pluriformiteit die zich aftekende, grosso modo geen verwijdering inhield van de socialistische grondslag van de Tsjechoslovaakse maatschappij. Net zo min als het Dubcek-team er aan dacht om de vriendschap met de Sovjet-Unie opzij te zetten. Dat leze men na in alle geschriften van de Praagse hervormers.

In Polen liggen de kaarten wel anders. Het nieuwe socialistische elan moet door de Poolse KP nog waargemaakt worden. En dat in omstandigheden van EKONOMISCHE KRISIS en in een maatschappelijk milieu dat ideologisch veel HETERONGENER is en waar het wantrouwen tegen de regeringspolitiek als het ware geïnstitutionaliseerd is in de nieuwe bonden. In die kontekst hebben de Poolse kommunisten maar één kans - hun laatste kans : geen TAKTISCHE maar een FUNDAMENTEEL POLITIEKE EN AUTHENTIEK-SOCIALISTISCHE RESPONS geven op de democratisch-socialistische eisen waarvoor de arbeiders in Gdansk en elders gestreden hebben. Doet men dat niet - bant men de corruptie niet, demokratiseert men de partijstructuren niet en kaart men de nieuwe bonden een schijndemokratisering aan - dan is er voor Polen geen socialistische toekomst meer. Een en ander betekent niet dat men kapituleert voor de konservatieve klerus, maar dat men appeleert aan dat formidabele participatieverlangen van de Poolse arbeidersklasse, die - men vergete het niet - gedurende de stakingen van heel veel maturiteit heeft blij gegeven. Het is op dat kapitaal, ook aan kulturele emancipatie van de jongeren en van nieuwe lagen in de Poolse arbeidersklasse, dat men een beroep moet doen. En doet men dat niet - we herhalen het - dan maakt men Polen rijp voor een rechts-nationalistisch réveil. Dat zich in een weliswaar konfuse vorm kan aanbieden bij een onvermijdelijk fatale volgende sociale explosie.

Onzekerheid

De slotsom van dit artikel. Het is erg moeilijk om met een zekere stelligheid uitspraken te doen over de evolutie van de Poolse situatie. Het tijdsverloop tussen het schrijven van deze bijdrage 15 november en de verschijningsdatum ervan staat dat ten andere ook niet toe. Toch hebben we hierboven getracht iets van de

voorwaarden waaronder democratisch-socialistische hervormingen kunnen door- gang vinden, te schetsen. We brengen er enkele in herinnering : bovenal het herstel van de Poolse economie, een vastberaden maar even realistische houding van de nieuwe syndikale leiders, het initiëren door de partij van een nieuw ideologisch elan, en een grote schoonmaak in de Verenigde Poolse Arbeiderspartij.

Wat dat laatste betreft mag men zich aan een felle fraktiestrijd verwachten, die wel eens weinig bevorderlijk zou kunnen blijken voor een snelle oplossing van Polens economische en sociale moeilijkheden en waarbij inmenging van andere Oosteuro- pese kommunistische partijen niet uit te sluiten valt. Het centraal probleem daarbij is te lokaliseren op welk punt politieke en maatschappelijke veranderingen in Polen door de Sovjet-Unie in strijd worden beoordeeld met haar veiligheidsbehoefte. De Sojjetleiders zullen nu maar eens moeten uitmaken op welke manier hun veiligheid én het bestaansrecht van het socialisme het best gediend is, in Oost-Europa : ofwel ziet het die veiligheidsbehoefte erkend door een aantal regimes die regeren met de instemming van de bevolking, ofwel legt zij haar politiek en strategisch belang met dwang op. In het laatste geval mag men het socialisme wel vergeten in Oost-Europa (zie de toestand in Tsjechoslovakije).

15 NOVEMBER 1980

---

(1) *Vrij Nederland*, 8 november 1980.

(2) *Oost-Europa Verkenningen*, nummer 51, november 1980.

(3) ADRIANO GUERRA, in *Rinascita*, PCI (in *Oost Europa Verkenningen*, november 1980).

(4) ADALBERTO MINUCCI, lid van het Centraal Komitee van de PCI, in *Rinascita* (in *Oost Europa Verkenningen*, november 1980).

(5) Jozef Smyrkovski, Zdenek Mlynar, Frantisek Kriegel

(6) Rik COOLSAET, *Oorlog zonder einde*, Gent, Masereelfonds, 1980.

(7) J. NAGELS, in *Le Drapeau Rouge*, 3 oktober 1980.

(8) Idem.